

„Csehkiverés” Balassagyarmaton

1919. január 29.

1919. január 29-én a környéken állomásozó katonák – a város polgárainak, vasutasainak a kezdeményezésére és segítségével – kiveték a megszálló csehszlovák katonaságot Balassagyarmatról. A hazaszeretet és az összefogás méltatlanul elfeledett cselekedete volt ez. De, hogy is történt?

Az előzmények

1918. november 2-án először lépte át cseh-morva katona a történelmi Magyarország területét. Az ezt követő két hónap alatt elvesztett a teljes Felvidék. A Károlyi-kormány támogatásának elmaradása miatt sorra omlottal össze az ellenállási kísérletek.

1919. január 3-án a csehszlovák katonák már Losoncon voltak. Egy hét múlva megszállták Balassagyarmat nyugati szomszédságában Hont vármegye székhelyét, Ipolyságot is.

A nemzetközileg kijelölt és elfogadott demarkációs vonal az Ipoly folyó volt. Ezek a területek, melyeket eddig elfoglalt a csehszlovák katonaság, mind az Ipoly folyó jobb partján, vagyis – a döntések értelmében – már nem magyar fennhatóság alatt álltak.

A balassagyarmati ellenállás megszervezésének akadálya volt a városban végbemenő politikai összetűzések a szociáldemokraták és a Károlyi-párti kormánybiztos, Rákóczy István között.

Megszállás. Élet a megszállás alatt. Szervezkedés

1919. január 15-én a csehszlovák katonaság több ponton átlépte a demarkációs vonalat – az Ipoly folyót –, s elfoglalta az Ipoly bal partján fekvő Drégelyalánkot. Majd egy alig negyven fős csehszlovák különítmény bevonult Balassagyarmatra. Elfoglalták a vasútállomást, a postát és a laktanyát, a város vasúton túli részét és százméteres sávban az úgynevezett Sívító-telepet. A laktanyában lévő nemzetőröket lefegyverezték. A városban állomásozó magyar csapatok távoztak Balassagyarmatról.

Megállapítható, hogy Balassagyarmat elfoglalása teljes mértékben jogszerűtlen volt. Ezért Rákóczy István kormánybiztos azonnal tiltakozott a kormánynál, a kormány képviselőiben pedig a hadügyminisztérium jelentett be tiltakozást Vix alezredesnél, az antant magyarországi megbízottjánál. Vix ígéretet tett a közbenjárásra. Idézek itt egy korabeli hirdetményt:

„Hirdetmény. A polgárságot értesítjük, hogy a mai cseh-szlovák megszállás ellen a kormánybiztos a magyar kormánynál tiltakozott. A magyar kormány megbotránkozását fejezte ki a megszállás felett és azonnal lépéseket tett. Felkérjük a polgárságot, hogy a 2-3 napon belül várható döntést nyugodtan várja be, a rendet saját érdekében tartsa fel, nehogy a rend megzavarása alkalmat adjon az idegen csapatoknak komolyabb beavatkozásra. A polgár őrségeink a rend fenntartó munkájukat tovább folytatják, hatóságok helyiken vannak.

Balassagyarmat, 1919. évi január 15-én

Előljáráóság”

Mint kiderült a szövegből a lakosok gyors döntést kértek, ami nem lehetett más, mint az, hogy az idegen katonáknak el kell hagyniuk Balassagyarmatot. Ám mégsem ez történt. A várost kezdték bevonni a csehszlovák közigazgatásba. Egyébként ismert, hogy a cseheket elsősorban a várost átszelő vasútvonal fontossága ösztönözte a megszállásra. A városban akadtak olyanok, akik az új rendet támogatták, de a város lakossága döntő többségének ez pusztán átmeneti állapotot jelentett.

Január 25-én az új hatalom képviselőjében megjelent a városban Bazovszky zsupán, hogy átvegye a közigazgatás irányítását. Ez elkeseredést okozott főleg a tisztviselői karban és a vasutasok között, kik az állásukat féltették. Így hát megkezdődött az ellenállás megszervezése. Az első összejöveteleket felosztották a csehek.

Január 27-én történelmi jelentőségű gyűlésre került sor a vármegyeházán. A köztisztviselők által szervezett rendezvényen a városi társadalom szinte minden rétege képviseltette magát. Ezen a rendezvényen jelkép erejű kézfogásra is sor került. Pongrácz György vármegyei

főjegyző (kormánypárti) és Such István szociáldemokrata (ellenzéki) mozdonyvezető kézszorítása két tökéletesen különböző világnézet és gondolkodásmód összefogását jelentette a közös cél érdekében.

Másnap, január 28-án, a vasutasok küldöttséget menesztettek a Magyaránndorban állomásozó magyar katonaság vezetőihez, *Bajatz Rudolf* és *Vizy Zsigmond* századosokhoz, segítségüket kérve a megszálló csapatok elűzéséhez.

„Csehkiverés”

1919. január 29-én, hajnali 4 órakor *Bajatz Rudolf* és *Vizy Zsigmond* századosok csapatai, kiegészülve a balassagyarmati vasutasokkal, támadást intéztek a csehszlovák katonaság ellen. A támadást a tervnek megfelelően három csapat indította.

Az első csapat *Bajatz* vezetésével a laktanyát támadta meg hátulról (ez volt a megszálló erők főhadiszállása), elfoglalta az *Ipoly* kishídját, valamint birtokba vette a vasútállomást. A *Bajatz*-csoport hátsó támadása a laktanya ellen sikeresen indult, feljutottak az emeletre. Ekkor esett el a csehek parancsnoka, *Lanka Gusztáv* főhadnagy. A második csapat, a 16-os honvédek különítménye, *Vizy* vezetésével a főbejárat felől támadta meg a laktanyát. A támadással egyidejűleg heves harc bontakozott ki a vasútállomás birtoklásáért. *Vizy* csoportja is sikerrel hatolt be a laktanyába, ám itt zavar támadt a két támadó csapat között és mindketten visszavonultak. A harmadik csoport, amelyet a balassagyarmati vasutasok alkottak, ugyancsak sikeresen vizsgázott, elfoglalták a kővári hidat.

A visszavonulás után *Bajatz* egy cseh vasutast küldött be a laktanyába, megadásra szólította fel a megmaradt cseheket. Azok ki is tették a fehér zászlót, de a laktanyát megközelítő honvédeket sortűzzel fogadták. A megriadt katonák nem voltak hajlandók harcolni, így megkezdtek a visszavonulást Szügybe, onnan pedig Magyaránndorba.

A város katonai védelme nélkül maradása megkövetelte a polgárság megszervezését. *Huszár Aladár* másodfőjegyző lett a városparancsnok. A polgárok járőrözésbe kezdtek. Legjelentősebb tettük: elhitették a csehekkel, hogy a magyar katonaság még mindig a városban van. Ezt úgy érték el, hogy a környező házakból, háztetőkről lőtték a laktanyát. Végre délután fél kettőkor, a hadügyminiszter rendeletére Balassagyarmatra érkezett az iglói géppuskás tanfolyam egysége, *Kattaner Rudolf* főhadnagy vezetésével. Telefonon azonnal felszólították a helyettes cseh parancsnokot a megadásra, s ugyanakkor támadást intéztek a laktanya ellen. Végül az ellenség megadta magát és hetvenöt cseh és szlovák katona esett az iglóiak fogságába. A hírre, hogy felszabadult a város, a többi magyar egység is támadást indított az *Ipolyt* több helyen átlépő csehszlovák katonaság ellen, visszaszorítva őket a demarkációs vonal mögé. A következő napon felszabadult az *Ipoly* teljes bal partja.

Végezetül álljon itt a városháza falán látható tábla szövege, amelyet *Horthy Miklós* kormányzó ezen szavakkal avatott fel: „*Akikről e tábla szólni fog, igaz magyarok voltak, mert forrón szerették hazájukat, és hősök voltak, mert haszaszeretűknek életüket is feláldozták. Hálából emléküik előtt ma egy nemzet tiszteleg, s emléküket egy város zárja mindörökké hálás szívébe.*”

A tábla szövege: „*In memoriam 1919. január 29. Magyarország jövőjére messze kiható esemény örök emlékét hirdeti e tábla. 1918 őszén kihullott a magyar nemzet kezéből a kard és leáldozott a harcos nemzeti önbecsület. Népek, melyek évszázadokon át félték a magyart, szertetépték Szent István birodalmát. Abban a nehéz időben, mikor nem volt a magyarban férfierény, akarat, öntudatos erő, egy hely volt csak széles e hazában, melyek népe a fegyver erejével akart és tudott ellenállani a betolakodónak. Örök dicsőség a harcban résztvevő katonáknak, Balassagyarmat vasutasainak és polgárainak, akik 1919. január 29-én Balassagyarmatról kiverték a cseheket, és ezzel a hősi ténnyel egy darab magyar földet mentettek meg a magyar hazának. Emlékezetűl az élőknek és a jövő kor nemzedékeinek áll itt kőbe vésve azoknak neve, kik életüket és vérüket adták e harcokban a hazáért. Nagy József szakaszvezető, Dancsok Fe-*

A százhusz esztendeje született Vizy Zsigmond, az 1919-es „csehkiverés” katonai vezetője

renc tizedes, Virág Lajos őrvezető, Czako Balázs katona, Rózsa András vasutas, Petrovics András vasutas, Vancsó József polgár, Havaj József polgár, Hrubecc Márton polgár, Weisz Sándor polgár. A hősök kifutott vére hozzon áldást és feltámadást a magyar hazára”.

A város 1998 óta használja hivatalosan a Civitas Fortissima elnevezést. Az emléktábla szövege indokolja, miért hívják városomat a Legbátrabbak Városának.

Juhász Pál Balázs

Irodalom: Civitas Fortissima. Balassagyarmat, 2002.: A Nagy Iván Történelmi Kör és a Nógrád Megyei Levéltár könyvsorozata 12.

Hetvenöt éves a Budapesti Nemzeti Szabadkikötő

2003 őszén a hazai hajózás történetének két nevezetes évfordulójáról emlékeztek meg a Csepeli Szabadkikötőben. Előbb a Duna-tengerjárást előkészítő kísérleti hajóját sikeréről az Apollinárius III. 1933. szeptember 20-án történt kikötésének 70. évfordulójáról, amit 2003. szeptember 20-án emléktáblával örökítettek meg. Majd 2003. szeptember 20-án a kikötő felavatásának 75. évfordulójáról.

A MAHART vezérigazgatója Somlóvári László – délceg tengerészkapitány – jól illusztrált vetítéssel ismertette a kikötő viharos építésének, üzembe helyezésének és működésének történetét, valamint a magyar vízi közlekedés jelenlegi nehéz helyzetét és a nagy átalakulások közepette bizonytalanságokkal terhelt jövőjét. Az ünneplő közönséget, a tengeri és belvízi hajózás veteránjait a magyar hajózás mai dolgozóit Mádl Ferenc Köztársasági Elnök levélben, a közlekedési tárca helyettes államtitkára szóban üdvözölte.

A Csepeli Szabadkikötő nagy kereskedelmi kikötő-öblének rakpartján az egy hónappal korábban felavatott hajóutat megörökítő tábla mellett újabb emléktábla avatással emlékeztek a háromnegyed évszázaddal korábbi üzembe helyezésre.

A száműzetésben élő, de a hazai viszonyokat folyamatosan követő Kossuth Lajosnak az itáliai Turin melletti Colleno el Barraconében, 1876-ban feljegyzett jóslata – „Csepel-sziget-csúcs gyár és kereskedelmi teleppé alakulására kilátással, jövendővel bír” – két évtized múlva bekövetkezett.

A XIX. század végén a növekvő teherhajó forgalom kinötte a budapesti rakpartokat, napi-rendre került a fővárosi kikötő építése. A Minisztertanács a millennium évében, 1896-ban született döntése alapján a kereskedelmi miniszter Gonda Bélát bízta meg a budapesti kikötő tervezésével. A kitűnő tervezőmérnök a két ágra nyíló, Duna által közrefogott Csepel-sziget északi csúcsát tartotta alkalmasnak a nagyméretű kikötő elhelyezésére. Az 1905-ben elkészült terv megvalósítására azonban csak a soroksári Duna rendezése, a Kvassay-zsilip megépítése után kerülhetett sor.

Gonda Béla mindkét Duna ágat fel kívánta használni a kikötőépítés céljára. Később a terv átdolgozásával megbízott Hoszspotszky Alajos két egymást követő munkájában a soroksári Duna mellett gondolta elhelyezni a létesítményt. Miután az elképzelést elvetették, egy Sajó Elemér miniszteri osztálytanácsos vezetésével működő tervezőcsoport 1919 elején néhány hét alatt elkészítette a kikötőépítés részletes tervét. Két kereskedelmi kikötő és a petróleum kikötő medencéjét a Duna-part közelébe, az ipari létesítményeket a soroksári Duna partjára tervezték. A földmunkák 1919-ben megkezdődtek, az építkezésen novemberben már 1280 munkás dolgozott.

Az 1920-ban megcsonkított ország közlekedésének újjászervezése halaszthatatlan volt. Elveszett a fejlett magyar vasúti hálózat csaknem hattizede, a teherkocsi állomány 83%-a. Nagy veszteségnek számított az ország tengertől való elrekesztése, Fiume elcsatolása. Az elmardott belvízi közlekedés fejlesztése, legalább a Fekete-tenger vízi úton való elérése halaszthatatlannak tűnt.